

ДИСКУРСИВНІ ПАРАМЕТРИ ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ЩОДЕННИКІВ

Дейна Л. В.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, Полтава, Україна
orcid.org/0000-0003-1593-1337
dlv2014@ukr.net*

Ключові слова:

автокомунікація, буттєвий дискурс, мовна особистість автора, образ автора, персональний дискурс, щоденниковий дискурс.

У статті докладно проаналізовано тексти щоденників українських письменників у вимірі дискурсивних особливостей. Пропонована наукова праця є спробою конкретизувати та узагальнити ті прагматично релевантні параметри, що якісно вирізняють діаріуші майстрів слова з-поміж інших мемуарно-художніх творів. З'ясовано, що всі дискурсивні риси письменницьких щоденників прямо чи опосередковано підпорядковані антропоцентричній специфіці жанру, оскільки стрижнем і своєрідним фільтром процесу нарації завжди є особа автора. Сфокусовано увагу на докладній характеристиці комунікативної ситуації в щоденниковому дискурсі українських письменників, яка найчастіше набуває репрезентації у форматі «Я – Я», рідше – «Я – ВІН». Під час такої автокомунікації чітко виявляється оцінний компонент досліджуваного дискурсу, який доволі чітко виступає в комплекс аксіологічних кіл, спроектованих на «Я-образ» автора діаріуша («Я митець», «Я громадянин», «Я особистість», «Я з-поміж людей», «Я довкілля»). Простежено закономірності репрезентації в щоденникових записах темпоральних образів минулого, теперішнього й майбутнього, що безпосередньо детермінують інтра- та екстралінгвальну площину дискурсу письменницького діаріуша. До того ж найбільшої рефлексії з них зазнає образ теперішнього, адже автор майже завжди перебуває всередині описуваних подій. Окрему увагу звернено на з'ясування місця щоденників майстрів слова в класифікаційній парадигмі дискурсів. Спираючись на соціолінгвістичну типологію, яка передбачає поділ дискурсів на персональні та інституційні, діаріуші зараховуємо до першої групи, оскільки саме в них оповідач постає як унікальна особистість зі строкатим внутрішнім світом. Письменницькі щоденники набувають обрисів обох типів буттєвого різновиду персонального дискурсу: прямого, який поділяється на змістовий прорив та змістовий перехід, та опосередкованого. Наголошено на тому, що жоден діарійний дискурс не є репрезентацією якогось конкретного класифікаційного різновиду в чистому вигляді, зазвичай він є компіляцією кількох, один з яких має явні домінуючі ознаки.

DISCURSIVE PARAMETERS OF THE WRITERS' DIARIES

Deina L. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of Ukrainian Language
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Ostrogradskogo str., 2, Poltava, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1593-1337
dlv2014@ukr.net*

Key words: *intrapersonal communication, essential discourse, linguistic personality of the author, image of the author, personal discourse, diary discourse.*

The article deals with detailed textual analysis of Ukrainian writers' diaries in the aspect of discursive features. The proposed scientific research is an approach to specify and generalize those pragmatically relevant parameters, which qualitatively distinguish the diaries of masters of the word from other memoir-artistic works. It has been found that all the discursive features of the writers' diaries are directly or indirectly subordinated to the anthropocentric specificity of the genre, as the person of the author always is the core and a kind of filter of the narrative process. Attention is focused on the detailed characteristic of the communicative situation in the diary discourse of Ukrainian writers, that is most often represented in the format «I – I», less often «I – HE». During such intrapersonal communication, the evaluative component of the researched discourse is clearly highlighted and is quite lined up into a complex of axiological circles projected onto the «I-image» of the author of the diary («I am an artist», «I am a citizen», «I am a person», «I am among people», «I am the environment»). The patterns of representation in diary entries of temporal images of the past, present and future are traced, which directly determine the intra- and extra-lingual discourse field of the writer's diary. In addition, the image of the present is the most reflected among them, because the author mainly is inside the described events. Special attention is paid to clarifying the place of diaries of wordsmiths in the classification paradigm of discourses. Taking into consideration the sociolinguistic typology that includes the division of discourses into personal and institutional ones, we attribute diaries to the first group, because just there the narrator appears as a unique individual with a versatile inner world. Writers' diaries gain traits of both types of essential variety of personal discourse: direct one, which is divided into both content breakthrough and content transition, and also indirect one. There is an accent on the fact that any diary discourse isn't a pure representation of a specific classificatory variety, instead it is usually a compilation of several varieties with clear dominant features of the only one of them.

Щоденниковий дискурс є особливим середовищем, яке дає авторові чи не найбільше можливостей для самовираження. Дослідники повсякчас наголошують на суб'єктивному характері діаріуша, мотивуючи це тим, що в ньому автор фіксує своє бачення реальності (ставлення, переживання, емоції, враження, переконання та ін.), і витлумачують його як «засіб самопрезентації автора, як процес, що охоплює усвідомлення та передачу власного досвіду та особистого «Я» [1, с. 102], тому їм притаманна експресивна й емоційно-оцінна тональність: «...щоденник, як правило, синхронний події, документує її одразу ж, з першої спроби, без наступних поправок, що і надає йому достовірності саме непідробністю

та щирістю «першого жесту» [2, с. 16]. Докладного витлумачення потребує й комунікативна ситуація щоденникового дискурсу, яка найперше пов'язана зі специфікою адресанта мовлення. Саме тому **метою й завданням** нашого аналізу є скрупульозна й різноаспектна характеристика маркерних дискурсивних ознак письменницького щоденника, що, безперечно, детермінують специфіку функціонування всіх мовно-мовленнєвих категорій.

Предмет пропонованої наукової розвідки – екстра- та інтралінгвальна площини щоденникового дискурсу.

Об'єкт – дискурсивні параметри щоденників майстрів слова.

Матеріалом дослідження слугували щоденники українських письменників другої половини ХХ ст.: «Щоденник» О. Довженка, «Думи мої, думи мої...» Остапа Вишні, «Окрайці думок» В. Симоненка, «Із таборового зошита» В. Стуса, «Синя книга» Володимира Малика, «Келія Чайної Троянди» К. Москальця.

Щоденники митців-словесників як психолінгвістичне явище вирізняються своєю мотивацією. Це переконливо доводить польський дослідник П. Родак, виокремлюючи в практиці ведення власне письменницьких діаріюшів екзистенційні, тобто людські, і творчі мотивації. У тісному зв'язку з останньою перебуває важлива психотерапевтична функція щоденника – «заспокоєння праги писати», коли певні обставини, зовнішні чи внутрішні, позбавляють митця змоги творити (див.: [3, с. 152]). Це дає підстави вважати діаріюш письменника, передусім, наслідком його творчої діяльності, а вже потім – просто способом занотування, фіксування подій. Із реалізацією творчої мотивації, зі специфікою авторського мовлення пов'язуємо, насамперед, лінгвістичний аспект дослідження щоденників майстрів слова. Активна життєва позиція митців й особливе образне мислення потребують яскравого виявлення у слові.

Однією з визначальних ознак діаріюша слід уважати образ автора, який часто збігається з образом адресата, коли автор веде діалог із самим собою. Із проявом категорій автора й адресата пов'язана специфіка мовленнєвої організації щоденника. В аналізованих діаріюшах маємо справу з комунікацією на взірець «Я – Я» (див.: [4]), проте лише в тому разі, коли щоденник не виконує мнемонічної функції. За таких умов друге «Я» (те, яке сприймає) функційно прирівнюють до третьої особи (модель набуває вигляду «Я – ВІН»). У системі «Я – Я» інформація переміщується не в просторі, а в часі, причому з посиленням значущості повідомлюваного. До цього різновиду комунікації зараховують ті щоденникові записи, мета яких не запам'ятовування певних свідчень, а, наприклад, з'ясування внутрішнього стану автора, що без запису не відбувається. Якщо комунікативна система «Я – ВІН» уможливорює лише передачу певного константного обсягу інформації, то в моделі «Я – Я» спостережено її якісну трансформацію, що спричиняє трансформацію самого «Я». У системі «Я – Я» сталий носій інформації, однак автор переформулює повідомлення, воно набуває нового змісту. Це відбувається внаслідок уведення додаткового коду, в одиницях структури якого й редується повідомлення. Саме це дає підстави диференціювати автокомунікацію на «мнемонічну (повідомлення собі з метою збереження інформації) й інвенційну (повідомлення собі з метою отримання приросту інформації)» [4,

с. 668], однак відносно об'єктивно кваліфікувати різновид автокомунікації спроможний лише сам діарист.

Серед письменницьких щоденників важко відшукати ті, які виконують суто мнемонічну функцію, тобто лише констатують факти. Це пов'язуємо, насамперед, із непересічною творчою особистістю митця, який за своєю суттю далекий від сухої фіксації явищ, подій тощо. Простий беземоційний короткий запис про якусь подію/явище обов'язково детермінований внутрішньою потребою закарбування цього об'єкта. Переконані, що випадкових записів заради записів у щоденниках немає, таку ж думку обстоює й мовознавиця І.М. Сирко : «Щоденникові записи цікавлять дослідників не тільки з погляду фактографічної специфіки, здатності конкретизувати окремі факти історії, але й завдяки яскраво вираженим у них громадським та інтимно-особистісним інтонаціям, що сприяють пізнанню особливостей і епохи, і постатей самих діаристів – інтерпретаторів історичних подій, які вони самі чи їх сучасники вважають значними, важливими» [5, с. 7].

Автокомунікація як комунікативна домінанта діаріюша передбачає періодичність записів, детермінуючи мовну організацію усього дискурсу. Окрім того, щоденник – «це суцільна автономна сфера комунікативної діяльності особистості» [6, с. 139]. У його веденні, яке є експресивною діяльністю «поза-метою», перетинаються дві площини: письмове й внутрішнє мовлення, що сприяє посиленню ліричної експресії й появі розгорнутого самоаналізу. Саме це дає аргументи для впадіння щоденника до афективного вчинку, адже щоденник – це виплескування емоцій на письмі.

Щоденник як дискурс, що репрезентує людську суб'єктивність, не можна досліджувати поза зв'язком з особистістю автора, представленого у вигляді «Я-образу», тому його конструювання є однією з визначальних характеристик щоденникового дискурсу, а також іманентною метою автора. «Я-образ», або Ego, – це сукупність усіх оцінних уявлень людини про саму себе. Глибше «Я-образ» тлумачать як ментальне утворення, конструкт суб'єктивної реальності зі змістовим, емоційним та оцінно-поведінковим складниками. Змістовий компонент відображає уявлення про себе: соціальні ролі, особисті якості, зовнішність, статеві ознаки, цінності й світоглядні установки. Емоційний складник демонструє інше – самопочуття людини (комплекс емоційних станів і переживань). Оцінно-поведінковий компонент заманіфестований бажанням підвищити власну самооцінку, завоювати повагу, він, зрештою, регулює соціальну поведінку людини. Важливим для лінгвоаналізу щоденникового дискурсу є психоаналітичне тлумачення феномену

Ego, згідно з яким «Я-образ» – це частина людської особистості, діяльність якої скерована на певне світосприйняття, світобачення й світорозуміння, тобто це специфічна експлікація контакту з довкіллям. «Ego планує свою діяльність, усе оцінює й запам'ятовує, набуваючи досвіду, реагує на вплив фізичного та соціального оточення. Ego, або «Я-образ», трактують як уявлення про себе, певний психологічний «автопортрет» [3, с. 77]. Однак Ego, або «Я-образ», має подвійне ество, оскільки воно постійно спілкується з «дещо іншим Ego (Alter Ego), що спирається на інтуїцію, емоції й почуття, є вираженням душі. ... Наше Ego й Alter Ego постійно виносять оцінки, схвалюють чи засуджують, відповідно до чинності описаних на сьогодні законів комунікації частіше критикують, виносять негативну оцінку, позитивне ж сприймають як норму» [3, с. 81].

Під час вербалізованого в діаріуші внутрішнього мовлення, діалогу між Ego й Alter Ego («другим (іншим) Я») оприявнюється специфічна концептосфера письменника – система понять про сукупність реалій довкілля, система значень, утілена у ці реалії завдяки словам-концептам. Висловлюючи своє ставлення до повідомлюваного, розмірковуючи щодо конкретного факту/явища/особи тощо, діарист імпліцитно або експліцитно декларує значущість цього об'єкта для себе. З іншого боку, у кожній оцінці знаходить мовне втілення ментальний образ автора щоденникового дискурсу, «риси історичної самосвідомості особистості» [7, с. 136]. Протягом життя майстер слова, як і будь-хто інший, синхронно виконує чимало соціально-психологічних «ролей». Так само й у власних щоденникових записах він постає в кількох іпостасях: як митець, як громадянин своєї країни, як член суспільства або групи людей, як суб'єкт довкілля, а також як чоловік, син/брат/онук, друг/товариш, учасник політичного процесу тощо. Усі актуалізовані в щоденниковому дискурсі концепти об'єднуються у специфічні семантичні вузли, або аксіологічні кола, у кожному з яких віддзеркалюється певний «Я-образ», або Ego щоденника: «Я-митець», «Я-громадянин», «Я-особистість», «Я з-поміж людей», «Я довкілля». Нашаровуючись одне на одне, вони утворюють єдиний цілісний «Я-образ», або Ego митця (див.: [8]).

Образи минулого, теперішнього й майбутнього є ще трьома важливими ознаками щоденника. Потреба з'яви запису в діаріуші, що не передбачає закінченості, зумовлена суб'єктивними подіями реального життя. Події минулого можуть не просто бути згаданими на сторінках діаріуша, а й стати, наприклад, мотивом для початку/припинення ведення щоденникових записів. Образ майбутнього, безперечно, присутній у плануваннях

автора, його розмислах про прийдешні покоління, долю своєї країни, народу тощо. Набагато більший відбиток на щоденникареві, однак, залишає сучасне. Висновки й судження в діаріуші породжені враженням від того, що відбулося нещодавно, отже, вони є досить емоційними, часто мають попередній характер і згодом можуть бути спростовані розвитком подій або модифікованим авторським баченням. Щоденник зорієнтований на дійсність, тобто на те, що реально відбувалося, а не на творчу вигадку. Описувані події здебільшого є тільки тлом, своєрідною канвою для розмислів про життя. Основне для автора – це його емоційний стан, і фрагмент довкілля значущий лише настільки, наскільки впливає на самопочуття й самосприймання мовця.

Мета будь-яких щоденникових записів – не так виклад подій, як фіксація свого ставлення до них, причому оцінність починає відігравати закріплену за нею ту або ту роль уже на початковій стадії конституювання тексту. Вона впливає на відбір фактів/явищ дійсності, на їх опис у певному аспекті, а також на використання лінгвістичних засобів. Т.В. Радзівська слушно наголошує на особливому значенні аксіологічного компонента в досліджуваному дискурсі, оскільки його виявлення «дає можливість досягнути розумом деякі механізми мовленнєвої діяльності, стимули, що йдуть від психічних та комунікативних потреб особистості та їх імплікації... У цьому контексті щоденник постає як документ із зафіксованою мовно-мовленнєвою діяльністю, у процесі якої здійснюється сприйняття та перероблення інформації, наративізація нагромадженого за день досвіду та знань» [6, с. 141]. Погоджуємося із зарахуванням діаріушів до оцінних мовленнєвих жанрів, оскільки автори зіставляють події, які відбуваються довкола, і власні вчинки з особистою системою цінностей.

Питання типології дискурсів досі залишається відкритим, що зумовлено, насамперед, розмаїттям критеріїв. Уважаємо за доцільне спиратися на концепцію, підґрунтям якої стали соціолінгвістичні параметри [9, с. 6–10], за якою виокремлено дві групи дискурсів: персональні (особистісно-орієнтовані, у яких мовець є особистістю з усім багатством внутрішнього світу) та інституційні (мовець є представником певної соціальної групи). Персональний дискурс існує у двох основних різновидах – побутовому й буттєвому. Особливостями побутового типу персонального дискурсу є діалогічність, пунктирність, скорочена дистанція, а також спонтанність, ситуативна залежність, яскраво виражена суб'єктивність, порушення логіки і структурної оформленості висловлень. Буттєвий дискурс фактично протилежний побутовому, позаяк у ньому мовець намагається розкрити

свій внутрішній світ. Цьому типові персонального дискурсу властиві розгорнутість, гранична змістова насиченість, мовна поліфункційність. Він може бути прямим і опосередкованим. Останній кваліфікують як аналогічний (переносний) і алегоричний (символічний) розвиток ідеї через розповідь та опис. У прямому буттєвому дискурсі вирізняється змістовий перехід і змістовий прорив. Композиційно-мовленнєвою формою першого є міркування, тобто вербальний прояв думок та почуттів, його призначення – ідентифікувати неочевидні явища, що стосуються внутрішнього або зовнішнього світу людини. Під змістовим проривом натомість розуміють осяяння, прозріння, інсайт, раптове осягнення суті справи, душевного стану, стану речей. Його композиційно-мовленнєвою формою є текстовий потік образів, своєрідна «магма смислів», відірваних від своїх найближчих ментальних утворень. Такі тексти вимагають багаторазового повторення, кожне з яких адресат усвідомлює як цінний досвід. Отже, місце щоденникового дискурсу згідно з поданою класифікацією – у площині буттєвих прямих й опосередкованих дискурсів.

На тлі аналізованих щоденникових дискурсів змістовий прорив яскраво продемонстрував К. Москалець у «Келії Чайної Троянди». Цей діаріуш належить до щоденників-сповідей, щоденників самоувічнення. Він насичений яскравими образами, символами, алегоріями, метафорами: *Іде сніг, і час іде. Дочекався-таки. Звісно, до ранку він, мабуть, розтане. Але це нічого не міняє. Головне те, що можна написати сторінку до щоденника у той час, коли йде сніг. «Упродовж снігопаду» – як назвав свою книжку Ігор Римарук. Це наш сніг іде. Вони безвладні перед снігом, вони безпомічні перед ним, вони нічого не зможуть зробити, щоб перешкодити снігові. Вони не зможуть заарештувати його, відправити на допит, примусити працювати. Вони не зможуть переконати його, загітувати, обдурити. Він – сніг, всевладний, вічний, чистий, сніг-у-собі. Він однаково падає на голови праведних і нечестивих, він приходить і відходить тоді, коли йому цього заманеться. Він – це тиша і сяйво серед ночі, він – це любов («*Ty jesteś śniegiem, co bieli szczyty kontemplacji i łagodzi żary zmysłowości*». F. de Osuna), він – **посланець Божий**, так довго, з такою тугою очікуваний. Він падає на матіївські ліси; він падає у холодні темнозелені води Сейму; він падає на бані батуринської церкви, на колони палацу Розумовського, на мою маленьку хатинку. Тільки сніг порятує мене. Тільки сніг є **Спасителем і Лікарем**, – тільки його послав Бог сюди, щоб остудити мої пекучі рани, щоб очистити його чистотою мій бруд, щоб надати форму свідомості, як надав Він її кожній окремій*

сніжинці. Христос – це сніг, який приходить серед ночі. І так пливемо ми в сніговій завірюсі, повертаючись назавжди до небесної своєї батьківщини. На перший погляд, фрагмент діаріуша транслює лише алогійне нагромадження образів, потік думок, але насправді їх об'єднує центральний образ снігу, який, функціуючи у формі змістового прориву, постає як символ «*тиші, сяйва серед ночі, любові*», як «*всевладне, чисте, вічне*», як «*посланець Божий*». Завдяки останнім реченням вияскравлюється й інша сутність символу: для щоденникаря сніг – це алегорія Христа, якого Бог послав йому, «*щоб остудити пекучі рани*». Недарма сніг здавна вважали «символом божественної чистоти, цнотливості» й «духовного очищення» [10, с. 327]. Символічний і алегоричний зміст образу снігу актуалізують, медитативно нанизуючись, яскраві метафори: *Вони не зможуть заарештувати його, відправити на допит, примусити працювати. Вони не зможуть переконати його, загітувати, обдурити; він приходить і відходить тоді, коли йому цього заманеться; антитетичні зіставлення: праведних і нечестивих; очистити його чистотою мій бруд; синтаксичний паралелізм: тільки сніг; він; вони не зможуть; алюзія: сніг-у-собі; перифрази: Він – це тиша і сяйво серед ночі, він – це любов,.. він – посланець Божий та ін.*

Повсякчасне втілення моделі змістового переходу, а подеколи й опосередкованого буттєвого дискурсу є регулярним і для інших обстежених щоденників, що спричинене їхньою жанровою специфікою. Діаріуш Володимира Малика не був призначений «для друку і для чужих очей», його нотатки «доволі скупі, фрагментарні, принагідні» [11, с. 19], що засвідчує й промовисто репрезентує авторський підзаголовок «Записки для себе». Це дає підстави кваліфікувати «Синю книгу» як щоденник-фіксацію, свідчення, почасті сповідь, у якому активно побутують, реалізуючи змістовий перехід, різноаспектні розмисли й короткі побутові записи: *Дивно, але факт: Безорудько зовсім слабо ознайомлений (вірніше, зовсім не ознайомлений) з українською класичною літературою. Не читав «Кайдашевої сім'ї», не знає навіть, хто написав. Просто дивно. Заявляє, що історії не знає і знати не хоче (останнє, звичайно, – гірка бравада). «Я історії не знаю. Це мене не цікавить»; *Олесь видужав. Я перехворів з 9 по 14 катаром, t – 38,2.* Датований фрагмент дискурсу діаріуша часто утворює лаконічне речення, яке стосується творчої майстерні письменника, але за формою наближається до приміток на маргінесах: *Задумав поему «Калинова сопілка»; Закінчив доробляти «Посла» [першу частину тетралогії «Таємний посол». – Л. Д.]; Вирішено: пишу про Кия.**

Не планував оприлюднювати свої «Окрайці думок» і В. Симоненко, на що сам натякає в епіграфові: «Читати без дозволу чужі щоденники – Еверест підлості. Невідомий афоризм простака Вільсона» (В. Симоненко). Монологічна оповідь митця у формі міркувань про себе, загальнолюдські й власні моральні принципи, громадянські позиції, письменство визначає сповідальну сутність щоденника, автор не просто нанизує один за одним факти, він пропускає їх крізь своє єство й вибудовує концепцію власного життєвідчуження: *Земля вже двадцять восьмий раз несе мене навколо сонця. Мало встиг я зробити за цей час гарного і доброго. Зате навчився я пити горілку, смердіти тютюном, навчився мовчати і бути обережним, коли слід кричати. І найстрашніше – навчився бути нецирим* ⁽¹⁾. *Брехня – мабуть, моя професія. Талант брехуна у мене вроджений. Є три категорії брехунів: одні брешуть, щоб мати з цього моральну чи матеріальну вигоду, другі брешуть, аби брехати, а треті служать брехні, як мистецтву. Вони, власне, вигадують або домислюють логічні кінцівки до правди. Ці брехуни, з моєї брехунівської купини, видаються мені благородними. Вони – художники. Вони – резерв літератури. Без них нудно було б жити, без них і правда стала б кучою та побутовою, нудною і дріб'язковою* ⁽²⁾. *Благородна брехня возвеличує правду. Керуючись цим, я частіше всього вдавався до третьої брехні* ⁽³⁾. За допомогою змістового переходу майстер слова логічно й послідовно виструктурує власні роздуми, у них досить чітко можна простежити успадковану від складного синтаксичного цілого архітектоніку: (1) зачин (тема), (2) основна частина (розвиток теми, аргументи), (3) кінцівка (висновки).

Щоденникові записи, об'єднані назвою «Із таборового зошита», В. Стус створював в умовах надзвичайного психологічного й фізичного тиску, тому не варто в них шукати хронологічної послідовності, розлогих і багатопланових авторських коментарів, жорсткої послідовності викладу думки. Однак письменник був свідомий того, що його нотатки, передані на волю, стануть відомі широкому загалу. Така мотивація й комунікативна настанова автора наближують діаріуш В. Стуса до щоденників-самоувічнення, а завдяки тому, що він як очевидець відтворює реальну картину перебування в'язнів у радянських політичних таборах, його записи набувають статусу щоденника-фіксації, свідчення. Дискурсне середовище аналізованого діаріуша особливе тим, що розповідь і опис, властиві опосередкованому буттєвому різновидові дискурсу (1), перемежовані роздумами, умовисновками, сентенціями, які є формальним утіленням змістового переходу (2): *Травматизм на рудні – досить високий.*

То завалилася стеля, придушивши жертву «заколом», то бурильник упав у «дучку», то попав під вагонетку, перебиті руки, ноги, ребра – чи не в кожного другого. Але колимчани – люди міцні. Вони знають, що добробут дається нелегко ⁽¹⁾. *За нього треба платити – молодістю, здоров'ям, а то й цілим життям. Життя жорстоке – нічого не відіси* ⁽²⁾.

Із погляду жанрової специфіки дискурс діаріуша О. Довженка увібрав у себе риси сповіді, свідчення і творчої лабораторії. Така різновекторна інтенційна природа щоденника зумовлює його балансування між опосередкованим буттєвим типом дискурсу, змістовим переходом, а подеколи й змістовим проривом. Але комунікативні наміри всіх записів підпорядковані одній визначальній інтенції – «Щоденник» повинен був стати документом своєї епохи. Змістовий прорив у ньому реалізують міркування про внутрішній і зовнішній світ: *Сьогодні мені сповнилося п'ятдесят років. Коли б я вірив у Бога, я попросив би, помолвився б Йому, аби послав Він мені ясного розуму на десять літ, щоб зробити щось добре для свого народу, і більш нічого б не просив. Живу в Москві, зневажений убогими властями і друзями при владі України, що загубила у війні половину своїх синів. Велика Вдовиця. Взірцем опосередкованого буттєвого різновиду дискурсу є здебільшого воєнний фактаж і розповіді про власний фізичний та моральний стан: *Сталося те, чого найбільше треба було боятися. Німці гонять нас на Сталінград. Уже виїхало туди політичне управління і рухається туди ж таки КП. Ми вже не ПЗФ, а Сталінградський. Доведеться одступити ще 500 кілометрів; Кров'яний тиск піднявся до 200. Точили кров з мене. Неначе стало легше. Дивитися, як кров витікає і заливає білизну і всю праву руку, не боляче, а дуже прикро і трохи скорботно. Вже так прийшлося. Не цурається діарист і прийомів смислового прориву. Нанизуючи, здавалося б, оказіональні метафори, антитестично протиставляючи їх, О. Довженко вимальовує яскравий, об'ємний та переконливий образ, посилюючи бажаний перлокутивний ефект: *Ось уже минуло три місяці як немов ангели покинули мою душу. Потоплючи в стражданнях народу, я просив хліба поради. Мені подали камінь осуду. Мені здається, я загину в цьому році.***

Специфічним утіленням форми змістового переходу постає щоденник Остапа Вишні «Думи мої, думи мої...». Надмірна патетика й експресивність досліджуваного діаріуша реалізуються у фрагментарності й уривчастості роздумів та загальних і часткових висновків автора, а також позначається на засобах їх мовного вираження. Інтенції сповіді й самоувічнення спричинили звернення майстра слова до діалогу. У своїх мір-

куваннях він ніби веде бесіду з уявним читачем: *Новий народ – нова Полтава! А народ – новий! І слава тому народові! Т. Г. Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілий народ, цілу націю. Що це – бідність?! Ні, це якраз велике багатство нашого народу, коли одна людина підставляє свої могутні плечі за цілий народ! Який же він могутній – народ наш! Умирав уже, царі його додавлювали, а він узяв та й дав Шевченка! І ожив народ, і розцвів народ! Бо – він народ!; ... Так от Гоголь! Ніколай Васильович! Як його зробити так, щоб по всіх селах любили його? Як? Навчіть!*

Висновки й перспективи подальших досліджень. Жоден із досліджуваних щоденників не реалізує якийсь один різновид дискурсу в чистому вигляді. Через спонтанність і різноаспектність записів залежно від комунікативного наміру особного запису й усього щоденника автор майстерно послуговується ресурсами як прямого, так і опосередкованого буттєвих типів дискурсу для того, щоб справити бажаний перлокутивний ефект. Диференційні ознаки щоденникового дискурсу не тільки вирізняють його з-поміж інших дискурсивних різновидів, а й детермінують специфіку функціонування, інтерпретації окремих його категорій. Результати запропонованої розвідки стануть надійним підмурівком для глибшого й докладнішого вивчення дискурсивних особливостей усіх мемуарних жанрів загалом, а також для скрупульозної характеристики окремих мовно-мовленнєвих і комунікативних явищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігнат'єва С.С. Системно-функційні особливості щоденникового дискурсу. *Science and Education a New Dimension : Philology*, I (2). 2013. Issue 11, Nov. P. 100–104.
2. Танчин К.Я. Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Тернопіль, 2005.
3. Космеда Т.А. Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу : монографія. Дрогобич, 2012.
4. Лотман Ю.М. Семиосфера. Москва ; Санкт-Петербург, 2000.
5. Сирко І.М. Сучасне щоденникознавство : бібліографічний покажчик. Дрогобич, 2013.
6. Радзівська Т.В. Щоденникові записи і нарративізація особистого досвіду. *Стил: міжнародний часопис*. 2008. № 7. С. 139–150.
7. Дуднік І.О. Роль щоденникових записів В. Симоненка у формуванні уявлень про образ митця у контексті епохи. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія «Літературознавство»*. 2011. Вип. 2(2). С. 135–139.
8. Степаненко М., Дейна Л. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі. Полтава, 2018.
9. Карасик В.И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс* : сборник научных трудов. Волгоград, 2000. С. 5–20.
10. Школяренко В.І. Символізація явищ природи, відбитих у фразеологізмах давньоверхньонімецького періоду. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія «Лінгвістика і літературознавство»*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 4. С. 324–333.
11. Сорока П.І. Голос із затіння. Літературні денники. *Українська літературна газета*. 2012. № 2(60). С. 19.

REFERENCES

1. Ignatieva S. (2013) Systemno-funktsiini osoblyvosti shchodennykovoho dyskursu [System and functional peculiarities of the diary discourse]. *Science and Education a New Dimension : Philology*, I (2), issue 11, nov., pp. 100–104.
2. Tanchyn K.Y. (2005) Shchodennyk yak forma samovyrazhennia pysmennyka [Diary as a form of writer's self-expression]. The author's abstract of thesis ... PhD : 10.01.06. Ternopil.
3. Kosmeda T.A. (2012) Ego i Alter Ego Tarasa Shevchenka v komunikatyvnomu prostori shchodennykovoho dyskursu [Ego and Alter Ego of Taras Shevchenko in the communicative space of diary discourse]: monograph, Drohobych.
4. Lotman Yu.M. (2000) Semiosfera [Semiosphere]. M. – St. Petersburg.
5. Syrko I.M. (2013) Suchasne shchodennykoznavstvo [Modern diary studies: bibliographic index]. Drohobych.
6. Radzievska T.V. (2008) Shchodennykovi zapysy i naratyvizatsiia osobystoho dosvidu [Diary entries and narrativization of personal experience]. *Styl: International magazine*. Boegrad., no. 7, pp. 139–150.
7. Dudnik I.O. (2011) Rol shchodennykovykh zapysiv V. Symonenka u formuvanni uavlen pro obraz myttsia u konteksti epokhy [Role of a personal diary of V. Simonenko in formation of representations about an image of the writer in an epoch context]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. H.S. Skovorody. Serii: Literaturoznavstvo*, issue 2 (2), pp. 135–139.
8. Stepanenko M., Deina L. (2018) Subiektyvna ta obiektyvna otsinka v ukrainskomu shchodennykovomu dyskursi [Subjective and objective assessment in Ukrainian diary discourse]. Poltava.

9. Karasyk V.I. (2000) O tipakh diskursa [On the types of discourse]. *Yazykovaia lychnost: ynstitutsyonalnyi i personalnyi diskurs*: Collection of scientific papers, Volgograd. pp. 5–20.
10. Shkolyarenko V.I. (2010) Symvolizatsiia yavlyshch pryrody, vidbytykh u frazeolohizmakh davnoverkhnonimetskoho periodu [Symbolization of natural phenomena reflected in phraseology of the Old High German period]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Seriya: Lihvistyka i literaturoznavstvo*. Interuniversity collection of scientific articles, issue XXIII, part 4, pp. 324–333.
11. Soroka P.I. (2012) Holos iz zatinnia. Literaturni denniky [Voice from the shadows. Literary diaries]. *Ukrainska literaturna hazeta*, no. 2 (60), p. 19.